

NA RAZMEĐI HRVATSKE, MADŽARSKE I AUSTRIJSKE POLITIKE (1860–1883)

Glazba je imala istaknutu društvenu ulogu u većini revolucionarnih pokreta druge polovice 19. stoljeća, iako joj je funkcija u svakom od njih bila različita. Prema kraju stoljeća jačao je radnički pokret, pa su u samostalnim i ekonomski razvijenim zemljama revolucionarni pokreti imali klasni karakter. Nastojanja radnika da se izbore za povoljnije uvjete rada i života odvijala su se kroz demonstracije u kojima je pjesma bila jedan od načina izražavanja. Manji narodi u sklopu višenacionalnih država — često sa slabije razvijenom privredom u kojoj radnički pokret još nije dosegao svoj puni razvoj — prvenstveno su bili okupirani traženjem nacionalnih sloboda. U tim je prilikama glazba također imala svoju socijalnu ulogu kojom je utjecala na publiku. Sjetimo se toliko puta spominjane uloge koju je 1830. godine u Bruxellesu odigrala predstava opere *La muette de Portici* Daniela–François–Esprita Aubera (1782–1871), nakon koje je uzbuđeno općinstvo priredilo demonstracije koje su se pretvorile u uspješnu akciju za odcjepljenje Belgije od Nizozemske.

U Trojednoj hrvatsko–dalmatinsko–slavonskoj kraljevini jedan od zahtjeva političke borbe sredinom druge polovice 19. stoljeća bila je politička liberalizacija. Iako je hrvatski politički program zamjetan u cjelokupnom društvenom životu Zagreba i njegov odraz očit u mnoštvu glazbenih priredbi organiziranih u prostorima namijenje-

nim isključivo za muziciranje, zanimljivo je također pratiti i spontane manifestacije koje su se začinjale u parkovima ili gostionicama, na izletima i u crkvenim procesijama, ili serenadama priređivanim pod prozorima uglednika i slavljenika.

Apsolutistička vlada u Beču bila je početkom 1860. na svojem zalasku. Osjetivši to, Zagrepčani su policiju svakodnevno opskrbljivali dovoljnom količinom svježih vijesti koje je trebalo javiti u Beč. Njemački su se natpisi u gradu premazivali crnom bojom, a na kućama ispisivale parole protiv bana Ivana Coroninija (1794–1880, ban 1859–60), koji zbog svojega talijanskoga porijekla u narodu nikada nije bio prihvaćen s entuzijazmom. Učeničke demonstracije kulminirale su na svečanosti prilikom podjele nagrada najboljim učenicima zagrebačke Gimnazije 26. srpnja 1860, kada su umjesto austrijske himne, učenici zapjevali ilirsku budnicu *Prosto zrakom ptica leti*.

Da bi umirio nezadovoljne Hrvate, kralj je 19. lipnja 1860. imenovao banom baruna Josipa Šokčevića (1811–1896), koji je već u svojem prvom proglasu narodu naglasio da želi slijediti smjernice koje je ranije zacrtao Josip Jelačić. Došavši u Zagreb 12. srpnja 1860. novi ban je odmah objavio da se kraljevom dozvolom njemački jezik zamjenjuje hrvatskim u svim školama i uredima. Ta je reforma Hrvatskoj donijela značajan preokret, jer je uzrokovala izmjenu nacionalne strukture namještenika u državnoj službi budući da su njemački učitelji i činovnici morali ustupiti svoja mjesta Hrvatima. Dvojezični njemačko-hrvatski nazivi ulica zamjenjuju se narodnim nazivima. Na zabavama je narodna surka zamijenila frak, a s ulica su nestali cilindri. Ovo razdoblje relativnog liberalizma u Trojednoj kraljevini završava Šokčevićevim odstupom 27. lipnja 1867. Austro-ugarska nagodba, ko-

jom je 1867. afirmirana koncepcija dualističkog uređenja Monarhije, nije definirala cjelovitost Hrvatsko–dalmatinsko–slavonske kraljevine, jer je Dalmacija ostala u okviru Austrije, a Hrvatska sa Slavonijom je pripala Madžarskoj. Početkom sljedeće godine u Saboru se raspravljalo o Hrvatsko–ugarskoj nagodbi koju je Sabor prihvatio 24. rujna 1868, a kralj sankcionirao 8. studenoga 1868. Nagodbom je Hrvatska dobila punu autonomiju samo u unutarnjim poslovima, bogoštovlju, nastavi i pravosuđu, a financije, poljodjelstvo, trgovina i zemaljska obrana bile su pod zajedničkom upravom s Madžarskom. Nakon odstupa Šokčevića, namjesnikom banske časti postao je barun Levin Rauch (1819–1890), koji je po usvajanju nagodbe bio imenovan banom 8. prosinca 1868. Madžarizacija se tako razmahala na svim područjima, pri čemu se hrvatska nacionalna kultura ugušila, što je dovodilo do čestih sukoba između naroda i državne uprave.

Prilike se ponovno mijenjaju 1873. godine imenovanjem Ivana Mažuranića (1814–1888) za bana, koji je u sedam godina svoje vlade Hrvatsku učinio modernom državom. Sudstvo je modernizirano novim zakonima, Sabor je donio zakonske osnove o pravu okupljanja, čime je ta građanska sloboda bila 1874. prvi put ozakonjena; zakon je slobodu tiska ograničio visokom kaucijom, ali je u tiskarske parnice uvedena porota koja je postala jamstvo za slobodu. Zagrebačko sveučilište, s filozofskim, pravnim i teološkim fakultetom otvoreno je 19. listopada 1874, a iste je godine uvedeno i obavezno četverogodišnje pohađanje osnovne škole. Mažuranića je 1880. godine na banskoj stolici zamijenio grof Ladislav Pejačević (1824–1901, ban 1880–1883), kojega je slijedio grof Károly (Dragutin) Khuen–Héderváry (1849–1918, ban 1883–1903).

Spontane ulične manifestacije kroz to razdoblje bolji su odražaj političkih prilika u zemlji i odnosa Zagrepčana prema političkoj vlasti nego bilo koji oblik organiziranog koncertnog života. U vrijeme kada su austrijski ili mađarski utjecaji bili najjači, a političke slobode najograničenije — kao što je to bilo neposredno prije sloma apsolutizma u zimi 1859/60, te nakon potpisivanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. — u život se vraćaju budnice iz vremena nacionalnog kulturnog preporoda. Germanizacija i mađarizacija učinile su ih revolucionarnim pjesmama i simbolom otpora protiv njemačke kulture. Tako se njemačke *Mein lieber Augustin* i *Höher Peter* ponekad moglo čuti istovremeno s *Buban j silno budi*, *Brod nek čuti udarca*, ili *Nosim zdravu mišicu*. U godinama liberalnih vlada na Griču, hrvatske narodne pjesme nisu bile branjene, a budući da tako nisu imale političku oštrinu gubile su na popularnosti.

Vojnička glazba bila je redoviti sudionik u gradskim proslavama, a građani su je prihvaćali naizmjenično s oduševljenjem ili negodovanjem. Proglašenje carskog manifesta kojim se nakon desetogodišnjeg apsolutizma Saboru vratila zakonodavna vlast, slavilo se na ulicama grada 21. listopada 1860. uz sviranje vojničke glazbe.¹⁴⁴ Dva dana kasnije, dolazak novog bana Josipa Šokčevića iz Beča najavljen je pucanjem prangija, bakljadom i ponovno vojničkom glazbom koja je »pučku začinku i narodne davorije svirala put stana Nj. preuzvišenosti« te tamo također »odigrala nekoliko komada«.¹⁴⁵ Godinu dana kasnije, u studenome 1861, kada je u Zagreb stigla vijest da je car raspustio Sabor, vojnička glazba koja se zatekla

144 Usp. *Pozor* 19 (22. listopada 1860).

145 Usp. *Narodne novine* 245 (24. listopada 1860), i *Pozor* 21 (24. listopada 1860).

svirajući na istom mjestu dala je povod suprotnom raspoloženju. *Pozor* piše kako je »svirka bande pred banovim stanom dala povoda svjetini sakupljenoj na pijaci sv. Marka da fućka. Gradsko redarstvo mislilo je da mora zapriječiti nesreću, koja bi se s toga dogoditi mogla, pa je dvojicu, trojicu tih djakah zatvorilo; nu ostali djaci tražili su oslobodjenje njihovo, koje im je i dozvoljeno.«¹⁴⁶

Komemoracija smrtnog dana bana Jelačića. Glazbene komemoracije nacionalnih obljetnica — među kojima su dvije najistaknutije bile smrtni dan bana Jelačića (19. svibnja) i obljetnica srpanjskih žrtava (29. srpnja)¹⁴⁷ — u vrijeme političkog pritiska na hrvatsku kulturu su se običavale pretvarati u spontane demonstracije, dok su u vrijeme liberalnih vlada bile gotovo zaboravljane. Na smrtni dan bana Jelačića 1867. sakupilo se »veliko mnoštvo svijeta na Jelačićevu trgu, gdje mladež odpjeva kod spomenika nekoliko junačkih narodnih pjesama, kličuć neprestance: 'slava Jelačiću banu!'. Spomenik bude ovjenčan i planu bengalskom vatrom.«¹⁴⁸ Nakon patriotskog govora »podje svjetina uz pratnju gradske glasbe gradom mimo banske kuće, kličuć neprestance 'slava Jelačiću banu!', 'živili zastupnici naroda!', 'živio Strossmajer', 'propast protunarodnoj aristokraciji!' itd. i pjevajuć narodne pjesme, te se opet vrati k spomeniku, gdje nebijaše kraja klicanju i pjevanju.«¹⁴⁹ Godinu dana kasnije kome-

---

146 *Pozor* 262 (14. studenoga 1861).

147 Nakon namještene izborne pobjede mađžaronskih kandidata prilikom restauracije zagrebačke županije, 29. srpnja 1845, građanstvo i ilirci su se sukobili s carskom vojskom na Markovom trgu i u Gospodskoj ulici. U sukobu je bilo ranjeno 27 osoba, a 13 osoba je poginulo i one su bile sahranjene na Jurjevskom groblju.

148 *Pozor* 117 (21. svibnja 1867).

149 *Ibid.*

moraciju pod Jelačićevim spomenikom policija je prekinula upravo kada je započelo pjevanje. Nakon mise zadušnice u Crkvi sv. Marka, »sgrne ljudstvo, valjda preko tri hiljade, s Markova trga k banovu spomeniku. Iz stotinu grla zaori banova pjesma: Ljubimo te naša diko. Uto se pred spomenikom pojavi atletička figura sa simsonovskom bradom razloglašenoga Gjurkovečkoga, povjerenika sigurnosti u Zagrebu. 'Po višnjem nalogu zabranjujem pjevanje' ruknu njegov mukli glas, od kojeg duša i zebe i trne.«¹⁵⁰ »Na to poklekne sva množina svieta i izmoli pokojnom banu 'otce naš'«. ¹⁵¹ Godine 1872. komemoraciju podno spomenika organiziralo je Pjevačko društvo »Kolo«, pa se ona pretvorila u opsežnu priredbu. Iako pod budnim okom policije, manifestacija nije bila zabranjena. *Obzor* je detaljno opisao događaje: »Sinoć po ustanovljenom programu, naše pjevačko društvo 'Kolo' došlo je točno u 9 sati, da u slavu velikoga pokojnika pod njegovim spomenikom izpjeva nekoliko pjesamah iz god. 1848. Već u 8 sati počeo je grnuti na trg Jelačićev silan narod, najviše odličnije građanstvo i krasan spol. Do 9 sati bio je veliki trg dubkom pun, glava do glave, da nisi mogao pogledati silan narod. Pjevajući izpjevaše najprije pjesmu Jelačićevu 'Ljubimo te naša diko'. Iz hiljadah grla zaori: Slava Jelačiću! koja trajaše više minutâ uzhićenjem neopisivim. Zatim se izpjeva 'Ljepa naša domovino', 'Oj, Hrvati, jošte živi', 'Još Hrvatska ni propala', 'Nosim zdravu mišicu', sve praćene urnebesnim klicanjem: Slava! Dok su se pjesme pjevale obasjavala je bengalska vatra sav spomenik. Za sve vrijeme vladaše uzoran mir i red i sviet se odmah stao razilaziti put Ilice kličući: Slava Jelačiću

---

150 *Novi Pozor* 208 (24. svibnja 1868).

151 *Novi Pozor* 207 (23. svibnja 1868).

banu, ali naidje na odjel žandara i pandura s nataknutimi bajunetami u paradi sa svom gradskom policijom i kape-tanom Plušćecom i Gjurkovečkim, koji su takodjer došli na proslavu, te se s njimi mirno povrati još jedan put pod spomenik. Odkliknuv oduševljeni slava, u najljepšem re-du i miru razidju se svojim kućam. Žandari i panduri šetahu se još po trgu, da ovu gorostasnu ovaciju još većma uveliče.«¹⁵² Iako su redarstvenici odali počast Jelačiću zajedno s narodom, na trg su došli da spriječe eventualne demonstracije. Tih dana ni obični vrtni koncerti nisu se održavali bez prisustva naoružanih redarstvenika o čemu je *Obzor* pisao prilikom jednog umorstva u Zagrebu, koje se dogodilo dan nakon koncerta u korist Čeha stradalih u poplavi, održanog 8. lipnja 1872. »Policija došla je četvrt sata poslije učinjena zločina na lice mjesta, i mjesto da se razidje po svih ulicah, grnuli su panduri u dućan umore-noga. Kod preksinoćnoga koncerta u bašći kod Lipe, gdje je bilo samo odlično obćinstvo i do 30 častnika vojničkih, da se nije bilo bojati nereda, stražarila je straža sigurnosti cielu večer u bašći, s naperenimi bajuneti, a jučer bijaše bez puške. Da je srećom bjegunac poviknuo: Živila domo-vina ili Živio Mrazović, sigurno nebi bio izmakao bdijućem oku naše sigurnostne oblasti.«¹⁵³

U vrijeme bana Mažuranića komemoracije podno spo-menika nisu više bile sprječavane, pa nisu niti imale važnost koja je nadilazila iskazivanje poštovanja bivšem banu. *Obzor* piše 1876. godine da je »uspomena Jelačića

---

152 *Obzor* 115 (22. svibnja 1872).

153 *Obzor* 130 (10. lipnja 1872). Mrazović je apostrofirao ovdje zbog svoje popularnosti nakon što je u Lonjskopoljskoj parnici primorao bana Levina Raucha na ostavku. Cenzura je zaplijenila cijeli odlomak teksta, pa su se novine pojavile u prodaji bez njega. Odlomak je ovdje citiran iz cenzorskog primjerka (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, sign. 85.135).

bana proslavljena... običnim načinom. Društvo 'Kolo' oki-tilo je po podne spomenik sa deset crnih zastava, nu na večer silni sjever, dižući vihore prašine u zrak, zaprećio je obično veliko učešće svieta, no ipak je gornji dio trga bio pun, i da 'Kolo' nebude *došlo preko pol sata kašnje*, nego je bilo oglašeno, uzprkos najnepovoljnijem vremenu, bilo bi se sabralo veće mnoštvo, a ovako nevideći 'Kolo' se razilazilo. Poslje devete došlo je napokon 'Kolo' i izpjevalo 3 pjesme.¹⁵⁴

Sljedećih godina zaboravljene su čak i ovakve ograničene komemoracije u kojima je građanstvo pasivno čekalo na program koji će im »Kolo« izvesti. O Jelačićevoj obljetnici 1878. godine, dakle sredinom Mažuranićeva mandata, *Obzor* piše: »Ni nakita spomenika cviećem, ni domoljubnih pjesama. Stari vjerni serežanin Joka, koji je kao svake godine došao na zadušnice u Novih dvori, videći to poslužio se ovimi riečmi: 'Eh neima starih domorodacah!' Koliko mi pamtimo, bila je mladež — 'juristi' — koji su pazili da se narodne uspomene proslave, poslje kad se mudro umstvujuća mladež ohladila za narodne uspomene, preuzelo je bilo tu zadaću 'Kolo', no ove godine i ono je na nju zaboravilo. Dok je narodna stranka bila u opoziciji, siećala se ona na ovakve sgode i uspomene, te je prepustila tu zadaću sadanjoj opoziciji, nu ova je zaboravila sjetiti na uspomenu, da može poslje koriti narodnu stranku. Ako je narodna stranka zaslužila prikor, koliko veći prikor zaslužuje opozicija što je zanemarila učiniti što drugima spočitava.«¹⁵⁵ Slično je bilo i sljedeće godine kada *Obzor* piše: »Smrtni dan Jelačića slavi se danas posve tiho... Ni Kolo, ni sveučilišni djaci, ni ino koje društvo nije

154 *Obzor* 116 (20. svibnja 1876).

155 *Obzor* 117 (21. svibnja 1878).

se sjetilo, da pod spomenikom neumrloga pokojnoga bana izpjeva koju rodoljubnu pjesmu. I to je znak vremena!«¹⁵⁶

Komemoracija srpanjskih žrtava. U jednakom se luku mogu pratiti obilježavanja obljetnica srpanjskih žrtava. Na obljetnicu njihove pogibije 1863. su, »kao svake godine,... čitane svečane zadušnice u crkvi sv. Marka za rodoljube... U oči turobnoga dana ovoga bijaše grob žrtavah cviećem i bršljanom izkićen, te upravo razsvietljen. Četiri pravnik golimi sabljama stajahu uz grob. Svieta dodje sila na groblje; prema svršetku odpjeva nekoliko mladića tri pjesme.«¹⁵⁷ Nakon mise zadušnice nekoliko članova muškog zbora Glazbenog zavoda otpjevalo je na njihovu grobu tri pjesme.¹⁵⁸ Slično je bilo i na Dan mrtvih te godine. »Okolo osam sati dodju članovi Glasbenoga narodnoga zavoda, a za njimi 'kolo', te izpjevaju nekoliko shodnih pjesama.«¹⁵⁹ Obilježavanje godišnjice srpanjskih žrtava na Jurjevskom groblju u sličnom se opsegu ponavljalo svake godine sve do 1868, kada i ono dolazi pod udar zabrana, jednako kao i manifestacije na Jelčićevu trgu. Na Dan mrtvih 1868, dakle jedva nešto više od mjesec dana nakon izglasavanja Hrvatsko-ugarske nagodbe u Saboru, »Kolo« je okitilo spomenik na groblju. »Špicli učiniše svoju dužnost i prijaviše sl. satničtvu da se taj spomenik kiti. Pozvan je zato g. Krešić, predsjednik 'Kola' i ukoren, kako da se 'Kolo' usudi takova što poduzeti, a da nepita dozvole? Bi pače rečeno, da se odgovoran čini za svaki izgred, koji bi se dogodio danas na groblju.«¹⁶⁰ Izgred se na groblju nije dogodio. »Kolo« je navečer toga

---

156 *Obzor* 116 (20. svibnja 1879).

157 *Pozor* 172 (30. svibnja 1863).

158 *Ibid.*

159 *Pozor* 250 (2. studenoga 1863).

160 *Novi Pozor* 344 (5. studenoga 1868).

dana otpjevalo tri žalobne pjesme, i zapalilo svijeće nakon čega se svijet razišao. Međutim, Rauchova vlada je »Kolo« zbog ovakvih akcija uvrstila među nepoćudna društva, a uskoro ga i dokinula, pa su 1870. grob nakitili članovi kazališta. »Pravnici stajahu s golimi sabljama uz grob, a sbor narodnoga kazališta otpjeva tri uznosite nadgrobnice. Dakako, da ni tu nije falilo neizbježivih špiclah i pandurah, a na čelu jim revni Starčevićijanac Franić, koj svoju prisutnost nije drugačije umio pokazati, nego leteć simo tamo i podvikujući vraćajućim se iz groblja: ja zabranjujem pjevati, razidjite se gospodo.«¹⁶¹

Nakon imenovanja Mažuranića za bana, interes za manifestacije na Jurjevskom groblju nestaje. Pjevačko društvo »Kolo«, koje je bilo obnovljeno, nadalje je običavalo na grobu otpjevati tri ili četiri pjesme, pravnici su držali počasnu stražu, no drugih manifestacija nije bilo.¹⁶² Godine 1874. »spomenik žrtava bio je viencimi nakićen i svietiljkami razsvietljen, ali nikakova transparenta ni nadpisa, kako su to običavali pravnici ranije činiti.«¹⁶³ Komemoriranje srpanjskih žrtava i Jelačićevog smrtnog dana bile su manifestacije potencirane protunarodnim vladama. U vrijeme liberalnih vlada, pjevanje hrvatskih pjesama nije bilo branjeno, a time su demonstracije nestale s gradskih ulica.

Priredivanje serenada. Među glazbenim događajima koji su se spontano odvijali na gradskim trgovima i ulicama bile su česte serenade popularnim osobama, te jutarnje budnice prigodom svečanosti u gradu. Serenade su bile izrazito popularne i teško bi prošlo nekoliko tjedana da

---

161 *Zatočnik* 253 (7. studenoga 1870).

162 *Usp. Agramer Zeitung* 252 (3. studenoga 1872) i 252 (3. studenoga 1873).

163 *Obzor* 250 (2. studenoga 1874).

se nije nekome pjevalo pod prozorom. U proljeće 1874. »Kolo« je, na primjer, 23. travnja pjevalo Gjuri Eisenhuthu, 15. svibnja Ivanu Zajcu, 30. svibnja Ferdi Šaju, 23. lipnja banu Mažuraniću, J. J. Strossmayeru i rektoru sveučilišta Matiji Mesiću.

Ovakve su serenade bile spontani izraz poštovanja i pokazatelj su popularnosti pojedinih osoba. Instalacija bana Levina Raucha 1869. godine održana je svečano, ali striktno po protokolu koji je izradio Zemaljski odbor za instalaciju i u dnevnim novinama nema vijesti o neplaniranim manifestacijama. »Jutrom rano pucali su mužari i gradska glasba je obhadjala gradom. — U 9 sati sakupile su se pred županijskom kućom različite korporacije, jedna četa magjarske čete 'Kušević' s glasbom, nekoliko domorodacah s glasbom slunjske pukovnije, varaždinska gradjanska legija, plemeniti turopoljski banderijum... Nakon saborske sjednice odputi se povorka iz županijske kuće pred banove dvore, a odande po mesničkoj ulici kroz Ilicu i Jelačićev trg u prvostolnu crkvu. Na vratih dočekalo ju je svećenstvo. U crkvi su izpjevane njekoje intrade, koje ne znam što znače, zatim 'Tebe Boga hvalimo', i 'Bože živi', i napokon odputila se povorka istim redom do banove kuće, gdje je ban odsjeo.«¹⁶⁴

Sasvim je drukčije bilo kada je urednik dnevnika *Zatočnik* i vođa opozicije Matija Mrazović (1824–1896) pobijedio bana Levina Raucha u parnici u vezi isušenja Lonjskog polja. Gdje god se je pojavio bio je dočekivan izuzetnom radošću i slavljenjem, jer je presuda protiv Raucha značila i njegov odstup s banske stolice. Parnica se vodila u vojnom dijelu Siska. Po njezinom završetku Mrazoviću je 8. siječnja 1871. priređen ispraćaj na sisačkom kolodvoru.

---

¹⁶⁴ *Zatočnik* 7 (11. rujna 1869).

Zatočnik piše kako se sakupilo na »kolodvoru otmjeno sisačko gradjanstvo u velikom broju, da svietu poklopljeniu i paševanjem zastrašenu pokaže, kako u srcu Hrvatske nisi nikojom silom moguć ugušiti svetu ljubav prava i istine. Čim je puknuo glas da su Zatočnici održali pobjedu nad banom Rauchom, a dočulo se, da je g. Mrazović na putu u Zagreb, pa će sve, što može i smije, da ga pozdravom svojim počasti i da mu pokaže, koliko se sav narod, što ga je sviestna i pametna, raduje s velike pobjede. U prostorijah na kolodvoru, pozdravi ga gradjanska deputacija kratkim ali od srca govorom, u kojem reče: da se istina pobiediti neda, i ako mu je boriti se i nadalje za nju, da će ostati pobjedonosan, dok budu uzanj i pristajali ljudi od pravde i istine. Kad je zvono prvi put na odlazak zazvonilo, grne silan narod za njim, kličuć mu radostno 'živio!' Uz vlak poredaju se pjevači i odpjevaju složno i skladno: 'Liepa naša domovino', 'Još hrvatska ni propala', 'Ljubimo te naša diko' i td.«¹⁶⁵ Slično je bilo i u Zagrebu. *Zatočnik* piše da se »u slavu Mrazovića sakupilo... mnogo gradjanstva i mladež pred kućom njegovom, da serenadom počaste proslavljenoga rodoljuba rad njegovih zaslugah za domovinu. Izpjevav pjesme 'Ljubimo te naša diko' i 'Liepa naša domovino', orilo se je jasno i glasno: 'Živio Mrazović'.«¹⁶⁶ Takvo je raspoloženje potrajalo još i sljedeći mjesec. Dana 24. veljače 1871. sakupilo se »nebrojeno mnoštvo gradjanah, gradjanskih gospodjah i rodoljubne mladeži pred stanom g. Matije Mrazovića, da mu u oči imendana njegova izjavi svoje štovanje. Pošto je gradska glasba odigrala jedan komad, a pjevačko društvo odpjevalo narodnu pjesmu, pozdravi ga u ime gradjanstva g.

165 *Zatočnik* 7 (10. siječnja 1871).

166 *Zatočnik* 8 (11. siječnja 1871).

Stoić... Pošto je glasba još tri komada odsvirala, a pjevačko društvo odpjevalo tri narodne pjesme, svrši se ova svečanost u najboljem redu.«¹⁶⁷

Nakon što je imenovan banom 1873. godine, Ivan Mažuranić je bio dočekan slično kao Mrazović. Na kolodvoru su ga dočekala pjevačka društva »Kolo« iz Zagreba i »Zora« koja je ovamo došla iz Siska, vatrogasno društvo i 200 bakljonoša.¹⁶⁸ *Obzor* je o dočeku komentirao kako je bilo ljudi, »koji su mislili, da bez vojničke glasbe nije moguće prirediti svečanost. I takove su malodušnike tjerali u laž naši vrli vatrogasci sa svojom glasbenom četom i vrlo pjevačko društvo 'Kolo', pa baš odsuće vojničke muzike pritislulo je na svečanost pravi građanski biljeg... Kad se vlak lagano približio kolodvoru zasniva glasba, te iz hiljada grla zaori 'Živio Ban'.«¹⁶⁹ Kolona je s kolodvora krenula prema banovom stanu na Markovom trgu. »Pred banovom kočijom hodali su vatrogasci s glasbom, pjevačko društvo 'Kolo', bakljonoše i silna svjetina... Na Markovom trgu čekalo je nepregledno mnoštvo ljudi, da se ban pojavi na prozoru i kad se on pokazao zaori se oduševljeni 'živio ban'... Glasba vatrogasaca zasniva zatim koračnicu te se silna svjetina uz glasbu i bakljonoše uputi mesničkom ulicom u donji grad. Treba nam ovdje napomenuti, da se ban srdačnim riečim zahvalio društvu vatrogasaca, 'Kolu' i bakljonošam stupivši u njihovu sredinu.«¹⁷⁰ Sljedećih je godina Mažuranić redovito bivao počašćen serenadom za imendan.

Neke serenade su uz iskazivanje počasti poprimale i dodatni politički element. U prvoj polovici 1868. održana je bila u Moskvi slavenska etnografska izložba pod pokro-

167 *Zatočnik* 46 (25. veljače 1871).

168 *Usp. Obzor* 222 (27. rujna 1873).

169 *Usp. ibid.*

170 *Obzor* 223 (29. rujna 1873).

viteljstvom ruskog cara. Iz Hrvatske je na izložbu otputovao među ostalima i Jovan Subotić (1818–1886), septemvir i izvjestitelj stola sedmorice. Po povratku u Zagreb, Subotić je odmah bio smijenjen sa svojih položaja, jer se Rauchova vlada nije slagala s njegovim sveslavenskim nazorima. Zagrepčani protivnici madžaronske politike, simpatizirajući slavenstvo odmah su reagirali i serendom iskazali Subotiću podršku. *Pozor* piše da su sakupljeno građanstvo i mladež u serenadi otpjevali tri pjesme među kojima rusku himnu i »Eto grnu samozvanci«. »Idući od njega pjevalo se putem 'nek Andrassy vojsku kupi',¹⁷¹ a došav na Jelačićev trg, ustave se ovdje pjevajuć razne pjesme, i kličući: 'Propali magjaronini'.«¹⁷²

Ruska himna je ponovno bila izvedena deset godina kasnije, u svibnju 1877, prilikom dolaska u Zagreb nadvojvode Albrechta, »čim je izražena želja, da sadanje prijateljstvo izmedju dvijuh careva, koga je prejasni nadvojvoda nosioc, trajno ostane na sreću obiju careva.«¹⁷³ U vrijeme dolaska nadvojvode Albrechta u Zagreb, Rusija je započela rat protiv Turske i u nju su bili usmjereni pogledi europskih naroda koji su se nadali da će time Osmanlijsko Carstvo biti potisnuto prema istoku. Zbog toga je ova zagrebačka izvedba ruske himne nadvojvodi Albrechtu imala odjeka i u inozemstvu. *Obzor* je donio komentar iz berlinskog *National Zeitung*a: »U Berlinu, — veli dopisnik — križaju se srbske i hrvatske agitacije, u istom pako ove posljednje, osobito nakon poraza Srbije, djeluju uspješnije. Katolici u Bosni broje doduše samo treći dio

---

171 Grof Gyulaj Andrassy st. (1823–1880) bio je predsjednik odbora za stilizaciju Austro–ugarske nagodbe, a poslije njezinog sklapanja prvi ugarski ministar predsjednik (1867–1871).

172 *Novi Pozor* 344 (5. studenoga 1868).

173 *Obzor* 108 (11. svibnja 1877).

pućanstva, ali drugi dio sačinjavaju slavenski muhamedanci, a ovi ako bi im se ostavila njihova vjera i njihova feudalna uprava, mnogo radije bi se podvrgli Austriji nego li Srbiji. Sve ovo može se sada samo teoretički razpravljati, ali je ipak povodom svečanosti u Zagrebu aktuelno«. ¹⁷⁴

Istoga dana uvečer Zagrepčani su nadvojvodi priredili serenadu. »Uz svirku narodnih pjesama krenu duga sjajna povorka Mesničkom ulicom do Ilice... Pred svratištem k caru austrijskom zaustavi se duga povorka i okrenu licem prema prejasnom nadvojvodi, koji stajaše na balkonu. U času kada je prestala svirka, sdružena pjevačka društva, 180 članova, započnu serenadu s bojom Zajčevom koračnicom 'U boj, u boj — nek Turčin zna kako mremo mi!'... Zatim izvadjaše poznata izvrstna vojnička glasba pukovnije nadvojvode Ernesta, ravnana vještim kapelnikom Witte—om razne komade«. ¹⁷⁵

Zamjena dvojezičnih natpisa 1883. godine. Protumađzarske demonstracije su se vratile na zagrebačke ulice kada je 7. kolovoza 1883. Antal Dávid, ravnatelj financijske uprave za Hrvatsku i Slavoniju (1879–1883), zamijenio hrvatske natpise na državnim uredima dvojezičnim mađzarsko—hrvatskim natpisima da prethodno nije o tome obavijestio bana i usprkos Hrvatsko—ugarskoj nagodbi koja je odredila da hrvatski bude službeni jezik zajedničke uprave u Hrvatskoj. Uvečer 13. kolovoza, pred zgradom zagrebačke financijske uprave u Gundulićevoj ulici se okupilo mnoštvo svijeta, ponajviše radnika, »koji su počeli pjevati razne pjesme medju timi 'U boj! u boj' ali vladali se inače mirno, nu ipak došlo je medju sviet do 30 financa i množina stražara koji su ušutkavali ljude da ne smiju

---

¹⁷⁴ *Obzor* 108 (11. svibnja 1877).

¹⁷⁵ *Ibid.*

pjevati«. Svijet se nakon toga razišao, ali se nakon nekog vremena vratio »pjevujući pjesme: 'Vudri vudri in der štat, magjaronom štrik na vrat!'«, stihove koje je narod vjerojatno spontano složio u demonstraciji.¹⁷⁶ Natpisi su 15. kolovoza bili razbijeni, a protumadžarske demonstracije su izazvale krizu u kojoj su ban Pejačević i podban morali odstupiti. Antal Dávid je 31. kolovoza potajno napustio grad, a 7. rujna su obješene nove table, jednake onima razbijenim u neredima. »U jedanaest sati petdeset časova, polazeć sa logorišta na Savskoj cesti, zasnira na ulazu u Samostansku ulicu vojnička glasba koračnicu, te praćena od pol čete lovaca (50 ljudi po prilici), kojoj o bok hodaše vladin povjerenik g. Stjepan Horvatić, zaustavi se pred kr. poreznim uredom u Gundulićevoj ulici, te presta svira- njem. Podvornik toga ureda iznese malene ljestve, zatim zajednički grb s magjarskim i hrvatskim nadpisom 'kr. porezni ured u Zagrebu', nekoliko čavala i kladivac, te pribije grb. Glasba zasnira koračnicu, te na zapovjed krene Gundulićevom ulicom prema Ilici, a Mesničkom ulicom u Gornji grad, da istim obredom pribije grb na sgradi finan- cijalnog ravnateljstva«. ¹⁷⁷ Nemiri su se iz Zagreba među- tim proširili na druga područja Hrvatske, te su uz brojne žrtve bili ugušeni tek uz pomoć vojske. Ipak, 15. listopada, ponovno uz vojničku glazbu, obješene su nove table s dvostrukim grbovima, ali bez dvojezičnih natpisa. Imeno- vanjem Károlyja Khuen-Héderváryja za bana nastupilo je novo razdoblje protuhrvatskih postupaka, pljenidbe tiska, ograničavanja autonomije Sveučilišta i zabrane okupljanja oporbenih stranaka.

¹⁷⁶ *Pozor* 186 (14. kolovoza 1883).

¹⁷⁷ *Pozor* 208 (9. rujna 1883).

Ovakva generalna politička situacija u Zagrebu i Hrvatskoj, u kojoj su spontane ulične demonstracije izražavale podršku ili opoziciju vladinoj politici, imala je neminovno utjecaja i na rad glazbenih institucija u gradu; politička situacija često je određivala odabir programa, doprinose kojima je vlada podupirala glazbene organizacije i društva, njihov sastav, pa i njihov prosperitet ili dokinuće. U sljedećim poglavljima bit će pokazano kako su aktivnosti zagrebačkih glazbenih institucija 1860-tih i 1870-tih godina ovisile o političkim prilikama na jednak način kao što su spontane glazbene manifestacije na zagrebačkim ulicama pratile smjenjivanje liberalnih s protunarodnim vladama.